

ZAKON SA SINAJA I CRKVA KOJA NAVIJEŠTA PRIKAZ KATEHEZA O DESET ZAPOVIJEDI

Jakov RAĐA

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Vlaška 38, p.p. 432, 10001 Zagreb
jrada@kbf.hr

Sažetak

Polazeći od analize stanja svijesti suvremenih mladih i njihove potrebe za orijentirima i uporištima, kao i od poziva pape Franje čitavom narodu Božjem na naviještanje evanđelja (usp. EG 111-121) cilj članka je analizirati fenomen kateheze o Deset zapovijedi, koji iz godine u godinu okuplja značajan broj mladih i odraslih u brojnim biskupijama europskog kontinenta. Članak želi odgovoriti na pitanja kako su nastale kateheze o Deset zapovijedi? Koji se sadržaji njima prenose? Koji je njihov smisao i cilj? Zašto su kateheze o Deset zapovijedi uspješne u prenošenju vjere suvremenom čovjeku?

Ključne riječi: antropološka kriza, kompleks Telemaha, Deset zapovijedi, Fabio Rosini.

Uvod

U kontekstu koji papa Franjo opisuje ne samo kao »epohu promjena nego i kao promjenu epohe«¹ zbog složene »antropološke krize«² u kojoj se nalazimo, čitava je Crkva pozvana na »misijsku preobrazbu« (EG 25) i »ulazak 's Duhom' u novu etapu evangelizacije.«³ Premda Papino proročko iščitavanje znakova

¹ Papa FRANJO, *Discorso del Santo Padre Francesco all'incontro con i rappresentanti del V Convegno Nazionale della Chiesa Italiana* (10. XI. 2015.), u: http://www.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2015/november/documents/papa-francesco_20151110_firenze-convegno-chiesa-italiana.html (16. I. 2020.).

² Papa FRANJO, *Evangelii gaudium – Radost evanđelja. Apostolska pobudnica biskupima, presbiterima i đakonima, posvećenim osobama i svim vjernicima laicima o naviještanju evanđelja u današnjem svijetu* (24. XI. 2013.), Zagreb, 2015., br. 55 (dalje: EG).

³ Papa FRANJO, *Veritatis gaudium – Radost istine. Apostolska konstitucija o crkvenim sveučilištima i fakultetima* (8. XII. 2017.), Zagreb, 2018., br. 3 (dalje: VG).

vremena nema zadatak dati odgovore na sva pitanja, nego ukazati na smjer kojim nam je ići, neka se pitanja ipak nameću i traže odgovor. U kakvoj se »antropološkoj krizi« nalazimo? Što znači »misijska preobrazba Crkve«?

U prvom dijelu ovog članka posvetit ćemo se analizi »antropološke krize« u jednoj njezinoj dimenziji koju neki zovu i »antropološkom mutacijom«⁴, a odnosi se na slabljenje figure oca u europskom kontekstu koje kod ljudi, osobito mladih, rađa osjećajem izgubljenosti, usamljenosti i apatije, a u posljednje vrijeme poprima i oblik potrage za simboličkim autoritetom oca, tj. za nekime tko će na prikladan način znati posvjedočiti kako uspostaviti osjetljivu ravnotežu između želja i ograničenja.

Drugi dio ovog članka posvećen je pozivu na »misijsku preobrazbu Crkve«, tj. jednom konkretnom ostvarenju tog poziva kroz kateheze o Deset zapovijedi, koje su se početkom devedesetih počele širiti prvo Italijom, zatim Europom, a od 2011. godine postoje i u Hrvatskoj. Naime, osjećaj usamljenosti, izgubljenosti i apatije kod mladih kod jednog svećenika Rimske biskupije potaknuo je buđenje duhovnog oćinstva i on je započeo s katehezama o Deset zapovijedi, koje nisu razmatranja o pojedinaćnim zapovijedima, nego jedinstven hod koji predstavlja različite dijelove Dekaloga kao jedinstven put u vjeri koji nastoji odgovoriti na potrebu za sustavnim i stupnjevitim uvođenjem u vjeru.

Treći dio članka vraća se fenomenu kateheza o Deset zapovijedi, ali sa željom da analizira razloge zbog kojih te kateheze, od svojih početaka do danas, privlaće velik broj mladih i odraslih te se stoga mogu smatrati jednim poticajem Duha na ulazak u »novu etapu evangelizacije«.

1. Mladi, vjera i potraga za ocem

U jednoj od svojih sada već legendarnih knjiga koje govore o odnosu nove generacije mladih prema Crkvi kao i Crkve prema mladima, Armando Matteo, teolog s Papinskog sveučilišta Urbaniana, postavio je tezu o »prvoj generaciji koja ne vjeruje«, a odnos mladih prema vjeri oznaćio je »teškim«⁵. Možemo postaviti pitanje: Kako je moguće na takav naćin ocijeniti cijelu jednu generaciju i njihov odnos prema vjeri i Crkvi kada mnogi znakovi ukazuju na suprotno, npr. mnoštvo mladih na raznim nacionalnim i mjesnim duhovnim susretima, koncertima duhovne glazbe, ljetnim kampovima i drugim aktivnostima u Cr-

⁴ Massimo RECALCATI, *Il complesso di Telemaco. Genitori e figli dopo il tramonto del padre*, Milano, 2014., 62.

⁵ Armando MATTEO, *La prima generazione incredula. Il difficile rapporto tra i giovani e la fede*, Soveria Mannelli, 2017., 7-8.

kvi? Odgovor na to pitanje nije jednostavan, no ono što govori u prilog tezi o »prvoj generaciji koja ne vjeruje« jesu statistike o broju neuspjelih brakova koji su sklopljeni u Crkvi, često nepoznavanje osnova kršćanske vjere kao i najvažnijih odlomaka i likova biblijske povijesti.⁶

1.1. Pastoral mladih pred izazovima

Teza o »prvoj generaciji koja ne vjeruje« i koja se ne postavlja protiv Boga i protiv Crkve, nego se navikava živjeti bez Boga kako ga prikazuju evanđelja i bez Crkve, priklanjajući se često alternativnim i manje institucionaliziranim oblicima duhovnosti ili grupama sa snažno izraženim identitetom izaziva dodatna pitanja uzmemo li u obzir kako pastoral mladih možda nikada u povijesti nije imao raznovrsniju ponudu.⁷ Okrenemo li se oko sebe prepoznat ćemo kako u Crkvi koegzistiraju zajednice mladih koje odnos s Bogom traže kroz ljepotu prirode ili planinarske avanture i zajednice koje to isto čine kroz beskompromisno volontiranje, one koje njeguju karizmatičke oblike molitve u jezicima sa snažno izraženom osjećajnom dimezijom i one koje vole misu samo na latinskom jeziku po obredu koji je prevladavao prije Drugoga vatikanskog koncila. Ipak, unatoč raznovrsnosti ponude, izazovnost rada s mladima posebno dolazi do izražaja na razini župnih zajednica, gdje mladi pokazuju slab interes za katehetske programe nakon primanja sakramenta potvrde, a nije im strano ni napuštanje nedjeljnih euharistijskih slavlja u zajednicama gdje su upravo pozvani sudjelovati kao zreli članovi.⁸

1.2. Pad snage autoriteta

Postavljamo pitanje uzroka takve promijenjene situacije u kojoj se nalazimo. Uzmemo li u obzir kako prenošenje vjere ovisi o inkulturaciji, tj. o utjelovljenju evanđelja u kulturu kojoj se obraća, dolazimo do zaključka kako se mnoge riječi kojima se Crkva nekoć služila u evangelizaciji više ne razumiju zbog

⁶ O navedenim poteškoćama u pastoralu mladih govori i najnovije istraživanje o religioznosti zagrebačkih adolescenata. Usp. Anton TAMARUT, Vjerovati znači s Bogom prijateljevati, u: Blaženka Valentina MANDARIĆ – Ružica RAZUM – Denis BARIĆ (ur.), *Religioznost zagrebačkih adolescenata*, Zagreb, 2019., 105-106; Josip ŠIMUNOVIĆ, Sudjelovanje zagrebačkih adolescenata u životu župne zajednice, u: Blaženka Valentina MANDARIĆ – Ružica RAZUM – Denis BARIĆ (ur.), *Religioznost zagrebačkih adolescenata*, 165-177.

⁷ Usp. Armando MATTEO, *La prima generazione incredula*, 17-21.

⁸ Usp. Ružica RAZUM, Adolescenti, Crkva i vjeronauk, u: Blaženka Valentina MANDARIĆ – Ružica RAZUM – Denis BARIĆ (ur.), *Religioznost zagrebačkih adolescenata*, 151-154.

brojnih kulturalnih promjena koje su se dogodile u posljednjih sto i pedeset godina.⁹ Bez želje za ulaženjem u detalje koji nadmašuju ciljeve ovoga članka, možemo samo nabrojiti promjene koje su se dogodile i koje utječu na svijest i savjest današnjeg čovjeka, a poznate su kao »deset zapovijedi radikalnog postmodernizma«¹⁰ i očituju se u sve manjem povjerenju u ljudski razum, u povijest, u napredak, u meta-pripovijesti ili velike priče, u antropocentrizam, u snažne vrijednosti, u institucije, u Boga, u produktivnost i u jednakost.¹¹ Ukratko, živimo u svijetu u kojem pitanje o vječnom spasenju i posljednjim stvarima, barem na prvi pogled, više nije u središtu pažnje i ustupilo je mjesto užurbanosti svakodnevnog života; zemaljski život više nije doživljen kao dolina suza, već kao prilika za ugodnost; a razum koji traga za općom i objektivnom istinom stavljen je u službu afektivnosti i posebnosti subjekta s ciljem prihvaćanja drugoga i drukčijega.¹²

Pojava koja posebno utječe na evangelizaciju odnosi se na nestanak autoriteta, što Matteo povezuje s padom Berlinskog zida u studenome 1989. godine, a vidi je kao posljedicu zlorabe autoriteta snage kroz XX. stoljeće. Matteo piše: »danas više nitko ne može tražiti potvrdu svojih ideja pozivajući se samo na službu koju vrši. Traži se sposobnost uvjeravanja i komunikacije [...]. Svaki oblik vlasti i autoriteta izgubio je šarm, sakralnost, koje su mu davale neposrednu prepoznatljivost, legitimnost i uvjerljivost.«¹³

1.3. Fenomen »isparavanja oca«

Sve nas to dovodi do pitanja tko su mladi kojima se Crkva danas obraća? Za razumijevanje današnje populacije mladih potrebno je uzeti u obzir mnoge faktore, ali postoji jedan koji nikako nije moguće zaobići, a tiče se odnosa u obiteljima iz kojih mladi dolaze. Još krajem šezdesetih godina prošlog stoljeća poznati francuski psihoanalitičar i psihijatar Jacques Lacan analizirao je fenomen tzv. »isparavanja oca«, koji je svoju definitivnu konzumaciju doživio sredinom druge polovice prošlog stoljeća poklapajući se sa sve većom eman-

⁹ Potrebu za novim govorom vjere posebno je naglasio papa Franjo kada u svojoj apostolskoj pobudnici *Evangelii gaudium* piše o potrebi da se »vjera prenosi na novom jeziku prispodoba« (EG 167).

¹⁰ Michael Paul GALLAGHER, *Fede e cultura. Un rapporto cruciale e conflittuale*, Cinisello Balsamo, 1999, 124-128.

¹¹ Usp. Gaetano PICCOLO – Nicolas STEEVES, *E io ti tico: immagina. L'arte difficile della predicazione*, Roma, 2017, 40-41.

¹² Usp. Armando MATTEO, *La prima generazione incredula*, 25-27.

¹³ *Isto*, 31.

cipacijom pojedinca koji svojim životom upravlja samostalno odbijajući svaku vrstu ograničenja kao oblik gušenja osobne slobode i doživljajući društvo kao poligon za vlastito ostvarenje.¹⁴

Otac je važan jer u sebi ujedinjuje bliskost i udaljenost, nježnost i zakon te tako pruža sinu/kćeri odlučujuće elemente koji su potrebni za jednu unutarnju sigurnost.¹⁵ Snaga koja se povezuje s figurom oca nije ona koja uništava i tlači, naprotiv to je snaga koja je potrebna za suočavanje s protivštinama života. Ne postoji život koji ne bi bio izložen poteškoćama, suprotnim vjetrovima i strujama koje su ponekad veoma snažne, a otac je upravo onaj koji svjedoči kako se može odoljeti i kako se može zadržati smjer bez obzira na okolnosti koje su protivne.¹⁶ Slika koja dobro opisuje ulogu oca je potporanj koji je biljkama potreban kako bi se odvojile od tla i rastle u visinu prkoseći suprotnim silnicama.¹⁷

Slabljenje uloge oca dovodi do pojave jednog »sirotanskog«¹⁸ ili »minimalnog ja«¹⁹, koji je nesiguran i nekako osuđen letjeti nisko, nesposoban za velike strasti i bez povjerenja u budućnost koja se sve manje čini ispunjena smislom. »Minimalni ja« riskira izgubiti se u mnoštvu mogućnosti od kojih ni jedna nije trajna jer svaki izbor počiva na ustrajnosti i zahtijeva borbu, a slabljenje oca dovodi do toga da se život sve manje doživljava kao bitka, a ugoda sve više postaje imperativ, koji se čini nužan za jedan kvalitetan život.²⁰ Mlada će osoba tako u sebi prepoznati mnoštvo poriva i želja, ali će biti bez nekoga tko će ih znati usmjeriti ili bez nekoga tko će postaviti jasna pravila, ili će ih postaviti, ali će poslije nedosljedno dopustiti niz iznimaka. Tada ona stupa na teren bez orijentira i bez sposobnosti da sve svoje snage objedini u postizanju nekog cilja, što nije moguće bez odricanja.

¹⁴ Usp. Massimo RECALCATI, *Cosa resta del padre? La paternità nell'epoca ipermoderna*, Milano, 2011., 21-32.

¹⁵ Usp. Xavier LACROIX, *Passatori di vita. Saggio sulla paternità*, Bologna, 2005., 87.

¹⁶ Usp. Roberto MARCHESINI, *Quello che gli uomini non dicono. La crisi della virilità*, Milano, 2011, 16-19.

¹⁷ Usp. Xavier LACROIX, *Passatori di vita*, 139-141.

¹⁸ O suvremenom čovjeku, osobito mladom, u stanju »sirotanstva« ili napuštenosti govorio je papa Franjo sudionicima kongresa Rimske biskupije koji je bio posvećen kršćanskoj inicijaciji: »Naša djeca, naši mladi trpe sirotanstvo! [...] Evo dubokog smisla kršćanske inicijacije: roditi za vjeru znači navijestiti da nismo siročad«, papa FRANJO, *Discorso del Santo Padre Francesco ai partecipanti al convegno diocesano di Roma dedicato al tema: Un popolo che genera i suoi figli, comunità e famiglie nelle grandi tappe dell'iniziazione cristiana* (19. VI. 2014.), u: http://www.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2014/june/documents/papafrancesco_20140616_apertura-convegno-diocesano.html (7. I. 2020.).

¹⁹ Christopher LASCH, *The Minimal Self. Psychic Survival in Troubled Times*, New York – London, 1984., 15-20.

²⁰ Usp. Xavier LACROIX, *Passatori di vita*, 143.

1.4. Mladi u potrazi za ocem: kompleks Telemaha

Od kraja šezdesetih godina do danas, fenomen »isparavanja oca« poprimio je neke nove konture kroz jednu relativno novu pojavu kod mladih ljudi, koju talijanski psihoanalitičar Massimo Recalcati naziva »kompleksom Telemaha«, a koja, s jedne strane, opisuje gubitak i potpuni zalaz simboličkog autoriteta oca u obiteljima, a s druge strane prepoznaje nečuven i snažan dječji vapaj za ocem.²¹ Kao i fenomen »isparavanja oca«, »kompleks Telemaha« ne ide u smjeru ponovne uspostave onog autoriteta koji je otac nekoć imao, a čije je vrijeme definitivno prošlo, nego se očituje u vapaju jedne generacije za nekime tko će utjeloviti »Zakon riječi«, vjeru u budućnost i odgovornost, a pritom se neće služiti autoritetom snage, već autoritetom svjedočanstva.

Naime, okrenemo li se oko sebe primijetiti ćemo da se mladi čovjek danas nalazi u svojevrsnoj bezizlaznoj situaciji koju, s jedne strane, karakteriziraju brojne mogućnosti koje nikada prije čovjeku nisu bile dostupne, a s druge strane izostaje netko tko bi vlastitim životom znao pokazati kako se u ovom životu užitek može ograničiti i usmjeriti tako da on ne završi u zarobljenosti i smrti.²² Što je to potrebno današnjim mladima? Recalcati govori o potrebi za »Zakonom riječi« jer je upravo riječ ona koja očovječuje život i čini ga različitim od životinjskoga, uvodeći u stvarnost iskustvo ograničenja koje nije puka amputacija života, već garancija rađanja pravih želja koje ne vode u smrt.

Koja je, dakle, uloga oca u vremenu kada se više ne može očekivati ponovna uspostava onog autoriteta koji je *pater familias* nekoć imao? Upravo je otac simbol »Zakona riječi« i njegova je uloga sačuvati i predstaviti iskustvo ograničenja, a to će najbolje učiniti ako u vlastitom životu utjelovi to iskustvo ograničenja i sebe stavi pod »Zakon riječi«.²³ Bez oca koji utjelovljuje i svjedoči smisao Zakona – ne kao kazne i gušenja slobode, nego kao mogućnost slobode i temelj istinske žudnje – Zakon se pretvara u diktaturu koja samo ograničava, a ništa ne omogućuje, što vodi u jedno pogrešno vršenje Zakona. Vrijeme u kojem živimo izlaže mlade postmodernom shvaćanju slobode koja je odvojena od odgovornosti i svedena na hirovitost, a jedino spasenje od toga novog oblika ropstva je »želja shvaćena kao poziv, otvorenost, snaga koja nadilazi neposredni konzumerizam. To je želja koja ne vjeruje u spasenosnu moć stvari i u njezin serijski karakter. To je želja koja ne juri slijepo za

²¹ Usp. Massimo RECALCATI, *Il complesso di Telemaco*, 11.

²² Usp. Massimo RECALCATI, *Cosa resta del padre?*, 28-32.

²³ Usp. Massimo RECALCATI, *Il complesso di Telemaco*, 34.

iluzijom novoga, nego crpi novo iz vjernosti istome jer zna iste stvari učiniti novima.«²⁴

Nažalost, model roditeljstva koji trenutno prevladava je onaj u kojem se roditelji odriču svoje uloge, ali ne zato jer napuštaju svoju djecu niti zato jer se postavljaju kao idealni odgajatelji, nego zato jer su previše bliski i previše slični svojoj djeci. S obzirom da je riječ o dosad nezabilježenoj pojavi, govori se i o svojevrsnoj »antropološkoj mutaciji«²⁵, koja posebno dolazi do izražaja kada se djeca ne prilagođavaju »zakonu riječi« unutar obitelji, nego se obitelji započinju prilagođavati zakonu koji uspostavljaju hirovi djece. To kulturalno slabljenje uloge oca, a samim time i slabljenje »Zakona riječi« povlači za sobom osjećaj izgubljenosti i usamljenosti kod mladih koji iščekuju povratak oca koji će znati na sebe preuzeti odgovornost koju sa sobom nosi uloga odgajatelja.²⁶

2. Crkva koja naviješta u kontekstu krize identiteta u Europi

Ipak, bilo bi pogrešno nakon prethodne analize zaključiti kako je »Telemahova generacija« manje otvorena za evangelizaciju od prijašnjih generacija. Upravo suprotno, generacija mladih s kojom se susrećemo u ovom trenutku crkvene povijesti možda je jedna od najotvorenijih i najspremnijih za primanje evanđelja.²⁷ Nije istina da je mladima teško govoriti o Bogu, ali to nas dovodi do pitanja: Kakav je navještaj njima potreban?

2.1. Početak kateheza o Deset zapovijedi u Rimu

Veliko je to pitanje i na njega ne postoji samo jedan odgovor jer ni jedna ponuda ne iscrpljuje blago vjere koje Crkva nosi u glinenim posudama, ali ono što sada želimo predstaviti je jedna mogućnost navještaja koja se početkom devedesetih godina raširila prvo Italijom, potom Europom, a od 2011. godine

²⁴ *Isto*, 52.

²⁵ *Isto*, 62.

²⁶ *Usp. Isto*, 70.

²⁷ O otvorenosti nove generacije za primanje evanđelja svjedoči i istraživanje o religioznosti zagrebačkih adolescenata, koje u zaključnim razmatranjima donosi: »Unutar ponuđene hijerarhije vrijednota religija se po procjeni adolescenata našla negdje na sredini ljestvice, što je činjenica za koju se može konstatirati da u odnosu na opće trendove u društvu potvrđuje dobar položaj religije kod adolescenata«, Denis BARIĆ, Zaključna razmatranja, u: Blaženka Valentina MANDARIĆ – Ružica RAZUM – Denis BARIĆ (ur.), *Religioznost zagrebačkih adolescenata*, 194.

postoji i u Hrvatskoj.²⁸ Naime, 1993. godine svećenik Rimske biskupije Fabio Rosini, tada župni vikar u velikoj rimskoj župi sv. Marije Goretti prepoznao je u jednoj grupi mladih koja mu je bila povjerena izgubljenost i usamljenost, koje su zapravo bile izraz jednoga šutljivog vapaja za ocem, tj. za nekim tko će im pokazati da život može imati smisla. On je u jednom svojem članku opisao stanje duha mladih koje je tada zatekao u župi, a te riječi ostaju aktualne i danas: »Ja, mladi čovjek danas, poznajem mnogo stvari, vrlo proturječnih i primljenih iz mnogo suprotstavljenih izvora. Sociološki gledano, ne prihvaćam autoritete, ne vjerujem u očeve bilo koje vrste. Na razini kulture priznajem jedan nepostojan relativizam, jedan plinoviti pogled na svijet, sve je istinito i sve je lažno, ništa nije sigurno. [...] Koji je rezultat upravo opisane slike? Jedan beznaadni nedostatak sigurnosti.«²⁹

Taj povjetarac tjeskobe, karakterističan za generaciju s prijelaza tisućljeća, koja se, za razliku od prethodne u Europi, ne bori protiv Boga i protiv Crkve, nego se uči živjeti bez tih uporišta, koja ne pokazuje otpor prema društvenim nepravdama i institucijama koje štite *status quo*, nego se povlači u indiferentizam prema tim stvarnostima, postao je okidač koji je pokrenuo buđenje duhovnog očinstva kod jednog svećenika, koji je odlučio pomoći tim mladima sa životom i slobodom u svojim rukama, ali bez znanja kako ih koristiti. Bilo je potrebno osmisлити nešto što će u tim mladima probuditi entuzijazam, osloboditi ih apatije, pomoći im u usklađivanju osjetljive ravnoteže između želja koje imaju i ograničenja koja im život nameće te ih poučiti osnovnim pravilima za sretan život. Don Fabio je tako započeo naviještati kako »život ima svoje upute za uporabu, skriveni poziv na autentičnost. [...] Upravo su to Deset zapovijedi.«³⁰

²⁸ O fenomenu kateheza o Deset zapovijedi dosad su objavljena četiri članka, koja su bila od velike važnosti i za ovu analizu tog fenomena. Usp. Fabio ROSINI, *Perché annunciare la legge del Sinai oggi?*, u: http://www.notedipastoralegiovanile.it/index.php?option=com_content&view=article&id=7345:perche-annunciare-la-legge-del-sinai-oggi&catid=97&Itemid=1011 (7. I. 2020.); Fabio ROSINI, *L'arte della parola al servizio della parola. Note esperienziali sulla comunicazione della fede*, u: SERVIZIO NAZIONALE PER IL PROGETTO CULTURALE DELLA CEI, *La predicazione cristiana oggi*, Bologna, 2008., 65-74; Alceo GRAZIOLI, *L'io orfano, la Legge e la Grazia. Una proposta di rievangelizzazione nell'Europa cattolica di oggi*, u: Luca BIANCHI (ur.), *Evangellizzazione e rievangelizzazione nell'Europa del XXI secolo. Atti del XIV Simposio intercrisiano Tessalonica (Grecia) 28-30 agosto 2016.*, Padova, 2018., 187-228; Roberto PASOLINI, *Il linguaggio didascalico-sapienziale dei Dieci Comandamenti*, u: Luca BRESSAN – Paolo CARRARA (ur.), *La fede cristiana alla prova dei giovani*, Milano, 2018., 131-148.

²⁹ Fabio ROSINI, *Perché annunciare la legge del Sinai oggi?*, u: http://www.notedipastoralegiovanile.it/index.php?option=com_content&view=article&id=7345:perche-annuncia-re-la-legge-del-sinai-oggi&catid=97&Itemid=1011 (7. I. 2020.)

³⁰ *Isto.*

Nastaju tako 1993. godine prve kateheze o Deset zapovijedi, koje su isprva namijenjene maloj grupi post-krizmanika, a s vremenom se pretvaraju u sustavni uvod u vjeru, koji traje skoro godinu i pol dana i počinje privlačiti sve veći broj mladih i odraslih ne samo u Rimskoj biskupiji nego i izvan nje. Što je privlačilo toliki broj mladih da je velika crkva sv. Marije Goretti u Rimu ubrzo postala premala? Prvo što su primjećivali na katehezama i što ih je privuklo bio je jedan nov način govora, izrazito direktan, jednostavan i razumljiv svakome, čak i nekome tko nikada nije bio u Crkvi. Svatko je imao dojam da se onaj koji govori obraća baš njemu ili njoj i da se kateheze tiču svakodnevnog života jer se mnoštvo primjera u katehezama odnosilo na situacije koje su se svima dogodile bar jednom u životu.³¹ Sadržaj nije bio nov, ticao se tema koje su svi poznavali iz vremena pripreme za primanje sakramenata kršćanske inicijacije. Zakon sa Sinaja tumačio se u svjetlu objave Isusa Krista, ali pristup je bio izrazito egzistencijalan pa su se kateheze činile povezane sa životom, a slika o Bogu koja se na taj način posredovala bila je slika nekoga tko je zainteresiran za život onoga koji sluša.³²

Svjesno ili ne, don Fabio je pogodio u žicu jednu generaciju mladih, koja je nesvjesno vapila za nekime tko će ih usmjeriti i pokazati im kako se sloboda može živjeti na odgovoran način i kako želje i zakon nisu u sukobu, nego u međusobnoj potrebi. Riječi koje su odjekivale na katehezama znale su povezati osobu s najdubljim čežnjama u srcu, a to je one koji su slušali dovelo ne samo do iskustva da im Crkva ima nešto za reći nego i do toga da nikako ne žele propustiti tjednu katehezu.³³ Ono što je posebno privlačilo je svjedočki stil onih koji su držali kateheze, a nije ih držao samo don Rosini, držali su ih i njegovi suradnici laici, uglavnom braćni parovi. Svi su oni veoma otvoreno govorili o osobnom iskustvu Boga, osobito u teškim životnim situacijama, ali i o vlastitim kušnjama, lutanjima i krivim koracima, što je otvaralo vrata navještaju Božje ljubavi.

2.2. Širenje kateheza o Deset zapovijedi u Rimskoj biskupiji i izvan nje

Riječ o katehezama širila se brzo, nikad plakatima ili pozivnicama, većinom su mladi pozivali jedni druge, a najbolja su reklama bila vesela lica, duboke promjene života, odvažne odluke kod onih koji su dugo oklijevali, oprost

³¹ Usp. Roberto PASOLINI, *Il linguaggio didascalico-sapienziale dei Dieci Comandamenti*, 137-138.

³² Usp. Alceo GRAZIOLI, *L'io orfano, la Legge e la Grazia*, 202.

³³ Usp. *Isto*.

koji su konačno pruženi ili zatraženi, traume koje su konačno sagledane iz nove perspektive i nevjerojatno otkriće da se Božja riječ tiče vlastitog i svakodnevnog života. Osim što su mladi na kateheze pozivali druge mlade, svoje prijatelje i poznanike, roditelje i prijatelje svojih roditelja, s vremenom su na kateheze počeli dolaziti i svećenici koji su isprva bili privučeni pozitivnim odjecima kod svojih župljana i otkrićem jedne nove pastoralne metode, koja se činila odgovorom na goruću potrebu za obnovom inicijacije u vjeru, ali i novim načinom govora o vjeri koji ih je – poput autora ovih redaka – prikovao za klupe u crkvi uz bok angažiranim vjernicima laicima, ali i nesigurnim kršćanima kojima nedostaje iskustvo vjere, mladima koji tek razlučuju o pozivu, bračnim parovima u krizi i agnosticima koji ne znaju može li im Crkva uputiti koju smislenu riječ.³⁴ Sa slušateljima među kojima postoje tako značajne razlike providonosna je odluka bila ništa ne prepostavljati i svima se obraćati kao da za Boga i Crkvu čuju prvi put te sve polako uvoditi u bogatstvo kršćanske mudrosti. Treba reći kako su upravo svećenici koji su počeli dolaziti na kateheze postali zaslužni za širenje kateheza, prvo unutar Rimske biskupije, a zatim izvan njezinih granica.³⁵

2.3. *Struktura kateheza o Deset zapovijedi*

Kateheze o Deset zapovijedi strukturirane su tako da se održava jedna kateheza tjedno kroz razdoblje koje traje malo više od godinu dana, a jedan ciklus kateheza predviđa i tri duhovne obnove, koje se obično održavaju vikendom i na kojima se dodatno produbljuje sadržaj četvrte, šeste te devete i desete zapovijedi. Dakle, jedan ciklus kateheza sastoji se od trideset i osam tjednih katehetskih susreta kojima treba pridodati i osam molitvenih susreta na kojima se oni koji dolaze na kateheze uvode u molitveno čitanje Božje riječi, u jedan početni oblik *lectio divina*.

³⁴ Tipologija slušatelja kateheza o Deset zapovijedi odgovara različitim kategorijama primatelja nove evangelizacije o kojima papa Franjo govori u svojoj programatskoj apostolskoj pobudnici *Evangelii gaudium*. Kao prvo područje nove evangelizacije papa Franjo spominje redoviti pastoral koji treba biti oživiljen »vatrom Duha«, kao drugo osobe »čija je pripadnost Crkvi izgubila na svome pravom značenju«, a kao treće osobe koje »ne poznaju Isusa Krista ili su ga uvijek odbacivale« (EG 14).

³⁵ Kateheze o Deset zapovijedi trenutno postoje u više od osamnaest župa Rimske biskupije i u više od osamdeset biskupija u Italiji. Iz Italije kateheze su se proširile i u Albaniju, Argentinu, Hrvatsku, Kneževinu Monako, Poljsku, Ujedinjeno Kraljevstvo, Rumunjsku, Dominikansku Republiku, Srbiju, Španjolsku i Njemačku.

2.3.1. Uvodne kateheze: sklapanje saveza između navjestitelja i slušatelja

Prve tri kateheze o trima biblijskim likovima nisu direktno povezane s Deset zapovijedi, a njihov cilj je sklopiti savez, tj. odnos povjerenja između onoga tko naviješta i onih koji slušaju. Osim što je potrebno da oni koji su se odazvali na kateheze upoznaju one koji će ih održavati, prve tri kateheze imaju dvostruki cilj: s jedne strane to je susret sa samima sobom, s vlastitim nedostatkom punine, a s druge strane potrebno je u potpunosti slobodi odlučiti želi li se uistinu sudjelovati na katehezama, tj. želi li se pokloniti povjerenje Božjoj riječi koja može srce čovjeka dovesti do mudrosti i punine kojoj teži. Prvi susreti služe i tome da slušatelji postanu svjesni kako cilj kateheza o Deset nije toliko produžiti znanje o vjeri koliko dovesti do iskustva vjere i da će stoga pristup biti više egzistencijalan, a manje spekulativno-intelektualan.³⁶

2.3.2. Prva zapovijed: riječi, a ne zapovijedi i zahvalnost kao »ulaznica« u Dekalog

Nakon prvih triju uvodnih kateheza započinje se s tumačenjem pojedinih zapovijedi, ali usto dolaze, odmah s prvom katehezom o prvoj zapovijedi, i iznenađenja. Naime, prema židovskoj predaji, i prema onome što piše u Knjizi Izlaska, Dekalog započinje na sljedeći način: »Onda Bog izgovori sve ove riječi: 'Ja sam Gospodin, Bog tvoj, koji sam te izveo iz zemlje egipatske, iz kuće ropstva'« (Izl 20,1-2). Polaznike kateheza upoznaje se s činjenicom kako Deset zapovijedi zapravo nisu zapovijedi ili naredbe, nego riječi, tj. dragocjene upute za život, koja ništa ne nameću, nego žele uspostaviti dijalog s onima koji su spremni slušati.³⁷

Osim što se u katehezama o Deset zapovijedi neće raditi o naredbama, nego o riječima, tj. uputama za život u punini, drugo iznenađenje tiče se toga da se Dekalog otvara podsjećanjem na Božje djelo spasenja iz Egipta, tj. na ono što je Bog učinio, a ne na ono što smo mi pozvani učiniti. Na taj se način otkriva kako je »ulaznica« u Dekalog zahvalnost Bogu za njegovu ljubav i vjernost, a ne naša spremnost na izvršavanje propisa, što predstavlja svojevrsni lijek

³⁶ Usp. Roberto PASOLINI, *Il linguaggio didascalico-sapienziale dei Dieci Comandamenti*, 139.

³⁷ Tumačeći razliku između zapovijedi i riječi, Fabio Rosini piše: »tekst dvadesetog poglavlja Knjige Izlaska koji sadrži Dekalog ne govori o *zapovijedima*, nego o *riječima*. Razlika između *riječi* i *zapovijedi* ista je kao i između prisnog odnosa s nekim ili osjećaja da nam je netko stranac. Ta razlika [...] mijenja čitavu perspektivu vjere u Boga Isusa Krista: Oca, ne tiranina«, Fabio ROSINI, Predgovor, u: papa FRANJO, *Deset zapovijedi. Papa Franjo tumači deset riječi za život u punini*, Zagreb, 2019., 10.

protiv moraliziranja, koje nije bilo posve odsutno u raznim tumačenjima Deset zapovijedi.³⁸

2.3.3. Metoda tumačenja pojedinih zapovijedi

Nakon prve kateheze o prvoj riječi koja služi kao svojevrsan ključ za razumijevanje svih zapovijedi prelazi se na njihovo tumačenje i polako se otkriva kako Dekalog obuhvaća sve aspekte ljudskog života iz perspektive Božje mudrosti. Metoda tumačenja pojedinih zapovijedi zapravo je uvijek ista, polazi se od onoga što je uvriježeno mišljenje o određenoj zapovijedi i onoga kako se slušatelji sjećaju određene zapovijedi još iz djetinjstva, što se često otkriva jednim vrlo površnim i pojednostavljenim načinom razumijevanja, a zatim se otvara Knjiga Izlaska 20 i(li) Knjiga Ponovljenog zakona 5 te se čita i tumači izvorna formulacija Dekaloga, posežući često za hebrejskim izvornikom koji nudi dodatne nijanse za tumačenje, ali i za drugim odlomcima iz Starog zavjeta i Novog zavjeta, koji dobro ilustriraju značenje pojedine zapovijedi.³⁹

2.3.4. Kateheze o pojedinim zapovijedima

Prva zapovijed govori tako o idolopoklonstvu, tj. o stvarima, projektima i odnosima koji nisu nužno loši, ali zauzmu pogrešno mjesto u našem životu i mi počnemo temeljiti svoj život na njima, klanjati im se i služiti im, a te nas stvarnosti na kraju razočaraju jer smo se mi njima očarali i očekivali od njih nešto što nam one nisu u stanju dati. Prva zapovijed dovodi tako do svijesti kako ljudi bez Boga zapravo ne postoje jer svatko temelji svoj život na nekome ili nečemu, a pravi izazov nije toliko vjerovati ili ne vjerovati u Boga, nego se pitati tko je sve bio i tko jest moj Bog?

Druga zapovijed otkriva se tako kao riječ koja govori o odnosu s Bogom jer sadrži u sebi poziv na uzimanje Božjeg imena u istini, tj. u potpunosti, bez kalkulacija i lažnih kompromisa, baš kao što je Bog ušao u odnos sa svojim narodom bez kalkulacija i kompromisa, radikalno i potpuno, zahvaćajući u

³⁸ Zanimljivo je uočiti kako je način tumačenja Dekaloga, koji je od početka kateheza o Deset zapovijedi primjenjivao don Fabio Rosini, vrlo sličan načinu tumačenja Dekaloga koji je primijenio papa Franjo u svojim katehezama o zapovijedima, a to upućuje da je riječ o jednom iščitavanju zapovijedi koje je duboko u skladu s predajom Crkve. Tako papa Franjo opću Crkvu podsjeća kako »Dekalog započinje Božjom velikodušnošću« jer »Bog nikada ne traži ako prije ne daje«, papa FRANJO, *Deset zapovijedi*, 34.

³⁹ Usp. Alceo GRAZIOLI, *L'io orfano, la Legge e la Grazia*, 206; Roberto PASOLINI, *Il linguaggio didascalico-sapienziale dei Dieci Comandamenti*, 141.

njihov život i oslobađajući ih iz egipatskog ropstva. Treća zapovijed govori o odnosu s osobnom poviješću, odnosu s vremenom i odmorom, koji ne može nastupiti tako dugo dok nas progone određene situacije iz prošlosti ili strah od budućnosti jer je istinski odmor samo u trajnoj zahvalnosti Bogu za sve i u ulasku u onakav odnos s prošlim, sadašnjim i budućim situacijama kakav je Bog imao prema cijelom stvorenju na kraju stvaranja, a to je odnos blagoslova. Četvrta zapovijed otkriva se kao navještaj Boga kao Oca koji jedini daruje više od onoga što su nam darovali naši zemaljski roditelji, a to je jedan nebeski život, život djece Božje u svetosti, koji tek trebamo upoznati u svim njegovim dimenzijama. Novi život, koji je naviješten u četvrtoj zapovijedi, otkriva se u petoj zapovijedi kao život u ljubavi prema drugima, jedinom dopuštenom odnosu prema braći i sestrama. Šesta zapovijed nastavlja opisivati novi život kao život u vjernosti Božjoj volji, tj. vlastitom pozivu, jedinom kojem pripada naše tijelo koje u sebi nosi upisan poziv na autentičnu ljubav. Sedma zapovijed razvija temu odnosa s materijalnim dobrima, koja u perspektivi novog života postaju konkretna mogućnost da svaki vlasnik dobara postane »upravitelj Providnosti, koji treba nastojati da to dobro donese ploda i da se njegovim blagodatima okoriste i drugi, a ponajprije njegovi bližnji«⁴⁰. Osmu zapovijed govori o potrebi da čitav naš život, a ne samo riječi, postane jedno veliko svjedočanstvo istine o Božjoj ljubavi koja se na križu očitovala kao milosrdna ljubav prema svakom čovjeku, posebno onom grešnom i onom koji se osjeća udaljen od Boga.

2.3.5. Deveta i deseta zapovijed: paradoksalni karakter zakona sa Sinaja

Deveta i deseta zapovijed, koje prema židovskoj predaji tvore jednu jedinstvenu zapovijed koja glasi »Ne poželi«, postaju svojevrsna sinteza Dekaloga jer pozivaju na nešto što je čovjeku nemoguće ostvariti vlastitim snagama. Ipak, posljednje dvije zapovijedi su najvažnije jer otkrivaju uzrok posustajanja u svim ostalima, a to je ljudsko srce u kojem stanuju zle želje. Ako su se prethodne zapovijedi isprva mogle učiniti ostvarivima uz ozbiljno zalaganje, sada postaje posve jasno da Deset zapovijedi pozivaju na nešto što nas daleko nadmašuje, a to je novo srce bez kojeg će sve ostale zapovijedi biti izvršene izvanjski i nepotpuno. Oni koji su u katehezama o Deset zapovijedi ustrajali do kraja otkrivaju po završetku putovanja kako su kroz pojedine zapovijedi zapravo primali dijagnozu vlastitog odnosa s Bogom, sa sobom, s bližnjima i kako su

⁴⁰ HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Katekizam Katoličke Crkve*, Zagreb, 2016., br. 2404.

dovedeni do paradoksalnog iskustva koje se sastoji u dvostrukoj spoznaji, s jedne strane upoznali su na kakav su predivan život pozvani, a s druge strane iskusili su koliko su nemoćni živjeti taj poziv.⁴¹

Riječ je naravno o istom iskustvu koje je sv. Pavao predivno sažeo u Poslancu Rimljanima, kada je sljedećim riječima opisao borbu dobra i zla u ljudskom srcu: »Doista znam da dobro ne prebiva u meni, to jest u mojem tijelu. Uistinu: htjeti mi ide, ali ne i činiti dobro« (Rim 7,18).

2.3.6. Svrha kateheza o Deset zapovijedi

Kateheze o Deset zapovijedi završavaju tako na isti način na koji završava i Stari zavjet, a to je dragocjena želja za novim srcem o kojem govori prorok Jeremija kada najavljuje »novi savez« (Jer 31,31), koji će biti savez srca jer će sam Bog svoj zakon upisati u dušu i srce čovjeka (usp. Jer 31,32-33). Cilj je katehezâ o Deset zapovijedi postupno dovesti osobu koja ih sluša do želje da stari čovjek ostane pokopan s Kristom u vodama krštenja i da zaživi novi čovjek »u pravednosti i svetosti istine« (Ef 4,24), a to znači otvoriti se za posvetiteljsko djelo Duha Svetog, koji postaje protagonist jednoga svetoga života kojim osoba koja je otvorena srca slušala kateheze o Deset zapovijedi sigurno želi živjeti.⁴²

Osobi koja je godinu dana dolazila na kateheze o Deset zapovijedi moglo se učiniti da se na tim susretima govorilo o potrebi za promjenom života, no na kraju postaje potpuno jasno da su zapovijedi bile puno više od poziva na promjenu, cijelo se vrijeme zapravo naviještala ljepota života Isusa Krista, koji ne objavljuje samo Boga čovjeku nego i čovjeka čovjeku. U članku posvećenom istraživanju fenomena kateheza o Deset zapovijedi jedan od svećenika koji su prvi preuzeli novi način evangelizacije, Alceo Grazioli, ovako piše: »Deset riječi opisale su nam njegov način postojanja: samo je Isus Krist donio cjelovito ispunjenje Zakona i samo polazeći od tog ispunjenja može se razumjeti gdje je težio

⁴¹ Tumačeći posljednje dvije zapovijedi Dekaloga, papa Franjo piše: »moramo, naprotiv, dopustiti da nas te zapovijedi o želji raskrinkaju kako bi nam pokazale naše siromaštvo, kako bi nas dovele do svete poniznosti. [...] Zadaća je Zakona dovesti čovjeka do istine o njemu samom, to jest do njegova siromaštva koje postaje autentična i osobna otvorenost Božjemu milosrđu, koje nas preobražava i obnavlja«, papa FRANJO, *Deset Zapovijedi*, 109-110.

⁴² Na kraju tumačenja Dekaloga papa Franjo se pita »kako se staro srce zamijeni novim?« i odgovara: »Po daru *novih težnja* (usp. Rim 8,6) koje u nas usađuje Božja milost, osobito po Deset zapovijedi koje je Isus priveo punini [...]. U kontemplaciji života opisana Dekalogom [...] nalazimo se pred Kristom. [...] I tako Duh Sveti čini plodnim naše srce stavljajući u njega želje koje su njegov dar, *težnje Duha*«, papa FRANJO, *Deset Zapovijedi*, 114-115.

čitav Stari savez. Isus je sin koji zna ljubiti Boga svim srcem svojim, svom dušom svojom i svom snagom svojom (usp. Pnz 6,4ss) (I.), samo je Krist sposoban uzeti do kraja Božje ime na sebe sve do smrti na križu, iskazujući tako svoju sinovsku pripadnost Ocu (II.), on je krotki sin koji poznaje odmarajući mir onoga tko vrši volju Očevu koja ga vodi prema Jeruzalemu (III.); on je opet onaj sin koji se zna na pravi način udaljiti od očekivanja svojih roditelja jer zna da želi ispuniti samo volju svojeg jedinog Oca (IV.); on je brat koji zna ljubiti neprijatelja i koji je spreman umrijeti darujući svoj život kako bi preuzeo na sebe, poput žrtvenog janjeta, ono što je smrtonosno kod drugoga (V.); on je vjeran zaručnik koji izvršava duhovno bogoslužje prikazujući svoje tijelo za žrtvu živu, Bogu milu (usp. Rim 12,1) (VI.); on, 'premda bogat, radi vas posta siromašan, da se vi njegovim siromaštvom obogatite' (2 Kor 8,9) (VII.); on je autentičan svjedok spreman posvjedočiti svojim životom istinu o milosrdnom Ocu i spreman razotkriti svaku laž neprijatelja koji svijetli istinom bez ljubavi (VIII.), on je Sin koji želi ono što Otac želi jer je u Ocu i Otac u njemu (usp. Iv 14,10) (IX./X.).⁴³

Znači li to da će nas ovakvo promišljanje o Kristu i kontemplacija njegova života ostaviti po strani? Nipošto, jer dok se kroz Deset zapovijedi opisuje ljepota života Isusa Krista, osoba koja sluša otkriva vlastite najdublje čežnje. »Doista, riječi o idolopoklonstvu, o autentičnu odnosu s Bogom, o pravom počinju, o ljubavi prema vlastitim korijenima, o skrbi za život, o vjernosti, o velikodušnosti i o istini, ono je što čeznemo susresti [...]. To je muškarac, žena kakvi želimo biti i što sami po sebi ne možemo biti, no iznad svega je ono što se, kako Crkva naviješta, utjelovilo u Kristu i u onima koje je on otkupio i koji primaju njegov Duh. [...] kateheze bude ove težnje, čine plodnom našu volju za ljubavlju i otvaraju za Božje djelovanje u nama. Sjeme su koje, kao što je već rečeno, potiče biblijski proces spasenja: biti raskrinkani Zakonom kako bismo se otvorili Milosti.«⁴⁴

2.4. Što nakon kateheza o Deset zapovijedi?

Naravno da se po završetku susreta o zapovijedima postavlja logično pitanje: Što nakon kateheza o Deset zapovijedi? Što ponuditi onima kod kojih je za-

⁴³ Alceo GRAZIOLI, *L'io orfano, la Legge e la Grazia*, 209-210.

⁴⁴ Fabio ROSINI, *Predgovor*, 17-18. Logika na kojoj počivaju kateheze o Deset zapovijedi nije nova, zapravo je toliko drevna da je bila pomalo i zaboravljena, a riječ je o prijelazu od Starog zavjeta do Novog zavjeta, tj. o Zakonu koji je najbolji vodič do Milosti. Ako je istina da su »načini djelovanja Božje pedagogije isti u povijesti i u životu pojedinaca«, onda je Zakon najbolji »uvod u kršćanstvo«, tj. »prva podloga po kojoj treba započeti svaki hod prema savršenstvu«, Henri de LUBAC, *Storia e Spirito*, Milano, 2018., 279-280.

kon sa Sinaja izvršio svoju drevnu ulogu u Crkvi i probudio želju za novim životom? Oni koji su ustrajali do kraja putovanja imaju u sebi velik dar, a to je želja za novim životom u Kristu, žudnja za svetošću, za polaganim rastom u onome što im je kroz Deset zapovijedi bilo naviješteno, ali su isto tako svjesni kako su informirani o ljepoti novog života u Kristu, ali ne i formirani kršćani. Kateheze o Deset zapovijedi predstavljaju uvod u vjeru i stoga su zamišljene kao škola slušanja i osobnog razmatranja Božje riječi, ali im nedostaju mnoge dimenzije kršćanske vjere kao što su sakramentalna dimenzija, snažnije iskustvo crkvenog zajedništva, škola molitve i druga blaga iz riznice pologa vjere. Zbog toga se one koji su došli do kraja kateheza poziva na pronalazak mjesta u Crkvi, gdje će nastaviti svoju kršćansku formaciju. Mogućnosti je naravno mnogo jer se oni koji su na kateheze došli iz živih zajednica u kojima kršćanska formacija postoji mogu vratiti u svoje zajednice obogaćeni novim žarom i duhovnim žudnjama koje su iznova probuđene katehezama o Deset zapovijedi. Oni koji su na kateheze došli, a nemaju mjesto gdje nastaviti vlastitu formaciju pozvani su prije svega pohoditi vlastitu župu i tamo potražiti ozbiljnu formaciju koja će im omogućiti rast u novom životu koji im je naviješten po susretima o zapovijedima.

Svjesni potrebe da se onima koji u sebi nose žar za novim životom po Božjim riječima omogući rast u vjeri, posljednjih su godina mnogi svećenici, koji su preuzeli novi način evangelizacije po katehezama o Deset zapovijedi, zajedno s bračnim parovima koji u tome surađuju, ponudili sustavnu formaciju koja prati sedam znakova u Ivanovu evanđelju, a koja je predviđena za one koji nakon kateheza o Deset zapovijedi ne pronađu u svojoj župi prikladnu formaciju u vjeri. Formativni hod koji prati sedam znakova u Ivanovu evanđelju i koji traje tri godine zamišljen je kao svojevrsna »mistagoška inicijacija«⁴⁵, koja služi egzistencijalnom upoznavanju sa svim onim dimenzijama kršćanske vjere koje nisu bile prisutne u katehezama o Deset zapovijedi. Za razliku od kateheza o Deset zapovijedi, gdje se oni koji dolaze uglavnom uče slušati i razmišljati o Božjoj riječi polaznici kršćanske formacije, kroz sedam znakova raspoređeni su u manje grupe u kojima pod vodstvom bračnih parova koji su prošli formaciju započinju sami pripremati za susrete u grupama, a svećeniku su pridržani zajednički zaključci na kraju susreta kada su prisutne sve grupe i povremene duhovne obnove. Trogodišnja formacija kroz sedam znakova za-

⁴⁵ Trogodišnja formacija kroz Sedam znakova u Ivanovu evanđelju može se smatrati svojevrsnim odgovorom na poziv pape Franje, koji govori o potrebi za »mistagoškom obnovom« Crkve i osmišljavanjem različitih kateheza koje će služiti »mistagoškoj inicijaciji« vjernika (usp. EG 166).

mišljena je tako da se polaznici polako pripremaju za povratak u vlastite župe, ali sada više ne kao oni koji su u potrebi za formacijom, nego kao zreli kršćani koji se stavljaju na raspolaganje župi sa željom da pomognu tamo gdje je njihova pomoć najpotrebnija.

3. Koja je tajna uspjeha kateheza o Deset zapovijedi?

U vremenu koje papa Franjo opisuje ne samo kao »epohu promjena nego promjenu epohe«⁴⁶ zbog složene »antropološke krize« (EG 55) čitav Božji narod pozvan je na »ulazak 's Duhom' u novu etapu evangelizacije« (VG 3). To znači da »nova evangelizacija poziva na osobno uključivanje svih krštenika«, »neovisno o položaju u Crkvi i stupnju vjerske izobrazbe«, ali i da »moramo iznaći način da naviještamo Isusa na način koji odgovara situaciji u kojoj se nalazimo« (EG 120-121). Pitanje na koje sada želimo odgovoriti tiče se razloga zbog kojih kateheze o Deset zapovijedi, od svojih početaka do danas, privlače velik broj mladih i odraslih te se stoga sasvim sigurno mogu smatrati novim načinom evangelizacije kojim je Bog obdario svoju Crkvu za vrijeme u kojem se nalazimo.

3.1. Postupno uvođenje u otajstva vjere

Prvi razlog zbog kojeg kateheze o Deset zapovijedi i formacija koja prati Sedam znakova u Ivanovu evanđelju privlače suvremenog čovjeka, osobito mladog, može se sažeti u sustavnom i postupnom uvođenju u vjeru i otajstva kršćanskog života koji odgovaraju ljudskoj naravi. Naime, vrlo rano don Fabio Rosini postaje svjestan kako sazrijevanje u kršćanskom životu poznaje ritam koji se po analogiji daje usporediti s biološkim životom.⁴⁷ Kao što biološki život u embrionalnoj fazi kroz devet mjeseci u majčinoj utrobi od nekoliko stanica postaje složen organizam s potencijalom da jednog dana postane zreo i odgovoran čovjek, ali još uvijek daleko od toga, tako i kateheze o Deset riječi predstavljaju embrionalnu fazu razvoja kršćanskog života.⁴⁸

⁴⁶ Papa FRANJO, *Discorso del Santo Padre Francesco all'incontro con i rappresentanti del V Convegno Nazionale della Chiesa Italiana* (10. XI. 2015.), u: http://www.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2015/november/documents/papa-francesco_20151110_firenze-convegno-chiesa-italiana.html (16. I. 2020.).

⁴⁷ Usp. Alceo GRAZIOLI, *L'io orfano*, la Legge e la Grazia, 215-218.

⁴⁸ Govoreći o sazrijevanju u vjeri, papa Franjo poistovjećuje taj rast s rastom u ljubavi koja je odgovor na dar Božje milosti i ljubavi. Što se tiče etapa rasta u vjeri, Papa razlikuje tri etape od kojih je prva povezana s *kerygmom* ili prvim navještajem, koji ima središnje

Isto tako, kao što biološki život nakon embrionalne faze ulazi u fazu djetinjstva i mladosti, koju obilježava postupno sazrijevanje prema samostalnom životu, duhovni život poznaje vrijeme odgoja za kršćansku zrelost. U toj drugoj fazi rasta u vjeri, koja odgovara trogodišnjoj formaciji koja prati Sedam znakova u Ivanovu evanđelju, mladog se kršćanina postupno i sustavno uvodi, barem na jedan početan način, u sve dimenzije kršćanskog života koje će kasnije svjesno i samostalno živjeti u vlastitoj župnoj zajednici.⁴⁹

Treća faza, koja u biološkom redu odgovara polaganom napredovanju u zrelosti, u kršćanskom životu postaje faza zrelog življenja vjere u svim njezinim dimenzijama, od osobnog duhovnog života do aktivnog pripadanja župnoj zajednici. U toj fazi dobro je pronaći neki oblik trajne formacije u vjeri koji uz praćenje liturgijske godine i uz svakodnevni život kojim upravlja Providnost postaje glavna prilika za rast u svetosti.⁵⁰ U toj trećoj fazi zapravo prestaje svaki formalizirani kontakt s mjestom gdje se primala kršćanska formacija kroz Sedam znakova, a ono što ostaje su duboka prijateljstva koja su se kroz to vrijeme stvorila.

3.2. *Plodnosna suradnja svećenika i laika*

Drugi razlog zbog kojeg kateheze o Deset zapovijedi i prateća formacija uspijevaju pridobiti pažnju i srce današnjih mladih je duboka čežnja za ocem koja je prisutna kod »Telemahove generacije«, o čemu je bilo riječi u prvom dijelu ovog članka. Naime, kateheze o Deset zapovijedi popunjavaju dio one praznine koju je iza sebe ostavila smrt oca na europskom Zapadu kojom je proces sazrijevanja ostao bez simbola »Zakona riječi«, tj. bez nekoga tko svjedoči smisao ograničenja, koja ne postoje kako bi ugušila slobodu, nego kako bi spriječila robovanje hirovitosti koja vodi u smrt i kako bi omogućila razvoj istinskih žudnja.

Kateheze o Deset zapovijedi uspjele su probuditi žar ne samo kod onih koji su ih dolazili slušati nego i kod onih koji su ih naviještali, a to su prije svega svećenici, ali i bračni parovi koji surađuju sa svećenicima u tom djelu evan-

mjesto i u katehezama o Deset zapovijedi. Papa Franjo piše: »Otkrili smo da i u katezezi temeljnu ulogu ima prvi navještaj ili 'kerygma', koja mora zauzimati središnje mjesto u evangelizacijskom djelovanju i u svakom nastojanju oko crkvene obnove« (EG 164).

⁴⁹ Što se tiče druge etape rasta u vjeri, papa Franjo povezuje tu etapu sazrijevanja s *mi-stagoškom inicijacijom* vjernika, koju odlikuje »progresivno iskustvo formacije, u koje je uključena čitava zajednica« (EG 166).

⁵⁰ Treću etapu rasta u vjeri koja odgovara zrelosti, papa Franjo opisuje kao vrijeme kada »osobe mogu donositi doista slobodne i odgovorne odluke« (EG 171).

gelizacije. Činjenica da su kateheze o Deset zapovijedi rođene u Rimu, kroz koji zbog službe i studija prolaze brojni svećenici, olakšalo je mnogima od njih upoznavanje s tim novim načinom evangelizacije, koji je započeo prakticirati don Fabio Rosini, i koji su vrlo brzo preuzeli i drugi svećenici Rimske biskupije poput don Giuseppea Tonella i don Fabia Pieronija. Upravo su ta trojica svećenika, zajedno s fra Alceom Graziolijem, stvorila prvu jezgru svećenika koji su svaki na svoj način i u skladu s vlastitim karizmama nešto preuzeli, a nešto dodali izvornim nadahnućima don Fabija, primajući od njega ponajprije povjerenje da i sami mogu činiti nešto što i on, a nije nikada bilo riječi o pukom kopiranju katehetskih materijala nego o ponovnom otkrivanju dostojanstva ministerijalnog svećeništva općenito, a posebno ljepote i važnosti službe poučavanja u vjeri koja mu neodvojivo pripada.⁵¹

Tu valja posebno spomenuti dragocjen doprinos bračnih parova u držanju kateheza o Deset zapovijedi i u vođenju malih grupa, koje po završetku kateheza rastu u vjeri prateći mistagogiju Ivanova evanđelja jer je njihova suradnja važan dio tog načina evangelizacije. Osim što je njihova uloga biti vidljivi znak kako Bog preko kateheza može preobražavati život, svojim primjerima u katehezama oni olakšavaju konkretno utjelovljenje Božje riječi u svakodnevni život onih koji slušaju, a usto oni daju i određenu obiteljsku i majčinsku dimenziju čitavom iskustvu.

3.3. *Novi govor vjere*

Treći, ali ne i najmanje važan razlog zbog kojeg kateheze o Deset zapovijedi uspijevaju privući uho slušatelja je novi govor vjere koji je sastavni dio tog iskustva i koji je sasvim sigurno plod iznimnih komunikacijskih vještina don Fabija, ali i plod njegova promišljanja o tome kako suvremenom čovjeku govoriti o vjeri. U jednom svojem članku koji govori o umijeću korištenja riječi za širenje Božje riječi on je naveo sedam razloga zbog kojih navještaj evanđelja često nailazi na gluhe uši. Prema toj analizi najraširenije pogreške u govoru

⁵¹ Naime, u vremenu u kojem papa Franjo govori o krizi svećeničkog identiteta i u kojem se svećenika sve više gura u prostor »svetoga«, odvajajući tako njegovu službu od stvarnog i konkretnog života, pojavila se potreba za »mrežama« kojima će svećenici, svatko na svoj način i u skladu s vlastitim karizmama, ponovno moći izvršavati svoje proročko poslanje. Providonosna odluka don Fabia da se kateheze o Deset zapovijedi ne pretvaraju u još jedan pokret ili zajednicu u Crkvi išla je za time da se svećenicima kojima je povjerena pastoralna skrb nad Božjim narodom stavi u ruke jedan konkretan, a opet dovoljno fleksibilan alat kojim će moći ostvarivati službu poučavanja u vjeri i na taj način izbjeći opasnosti improviziranja i osjećaja neprikladnosti za izazove s kojima se suočavaju. Usp. Alceo GRAZIOLI, *L'io orfano, la Legge e la Grazia*, 218-223.

su pretpostavljanje vjere kod slušatelja koje ne vodi računa o stvarnom mentalitetu onih kojima se obraća, stari i novi oblici moraliziranja koji zahtijevaju nešto od slušatelja ili traže donošenje odluka zaboravljajući na aksiom *agere sequitur esse*, apstraktni teološki način govora, sentimentalistički način govora koji instrumentalizira osjećaje slušatelja, ponavljanje katehetskih slogana koji su usvojeni u nekoj zajednici, čvrsto držanje istrošenih shema koje vodi u ponavljanje bez kreativnosti, nedovoljno njegovanje tona onoga što se izgovara koje zaboravlja da su riječi prvo zvuk, a tek onda sadržaj.⁵²

Premda nas popis ovih pogrešaka i njihovo izbjegavanje već navodi na trag kako bi trebalo govoriti, za potpunu sliku o jeziku kojim se koristi u katehezama o Deset zapovijedi potrebno se prisjetiti različitih jezika kojima raspolaže Božja riječ u Svetom pismu Starog zavjeta i Novog zavjeta. Naime, poznato je kako se židovski kanon sastoji od triju dijelova, Zakona, Proroka i Spisa, tzv. TaNaK, *Torah, Nevi'im i Ketuim*.⁵³ Tim dijelovima Svetog pisma odgovaraju i tri različita jezika: nomistički, proročki i mudrosni.

Nomistički je jezik afirmativan, asertivan, određujući, npr. »Ne ubij! Ne učini preljuba! Ne ukradi!« (Izl 20,13-15). Ta vrsta jezika ne uzima u obzir slušatelja i funkcionira po principu – uzmi ili ostavi! Za razliku od nomističkog jezika, proročki jezik ne donosi novi sadržaj u odnosu na zakon, nego podsjeća na njegovo vršenje, na život u skladu sa Savezom s Bogom. Primjer proročkog govora nalazimo kod proroka Malahije kada piše: »Spomenite se zakona Mojsija, sluge moga, kome sam na Horebu propisao zakone i uredbe za sav Izrael« (Mal 3,22). Jezik proroka je parenetičan, tj. potiče i opominje. Treća vrsta jezika koji nalazimo u Starom zavjetu je mudrosni jezik, koji odgovara odnosu između oca i sina, učitelja i učenika, a za svrhu ima usvajanje i prihvaćanje pouke. U Knjizi Sirahovoj tako nalazimo: »Sine moj, ako želiš služiti Gospodu, pripravi dušu svoju na kušnju. Učvrsti svoje srce i budi jak i ne nagli kad napast dođe« (Sir 2,1-2). Mudrosni je jezik didaktičan, teži personalizaciji i interiorizaciji norme.

Što je s Novim zavjetom? Iznenadujuće, Novi zavjet također poznaje tri vrste jezika sa sličnim funkcijama, koje su donekle izmijenjene novim kontekstom. Jezik koji je u Starom zavjetu bio nomistički, u Novom zavjetu postaje kerigmatski. Kratke, apodiktičke, asertivne formulacije, sklone pretvaranju u slogane, koje su u Starom zavjetu bile tipične za nomistički jezik, postaju u Novom zavjetu način prenošenja temeljnog navještaja poput onoga u Lukinu

⁵² Usp. Fabio ROSINI, *L'arte della parola al servizio della parola*, 65-67.

⁵³ Usp. Donath HERCSIK, *Elementi di teologia fondamentale. Concetti, contenuti, metodi*, Bologna, 2006., 94-96.

evanđelju: »Doista uskrsnu Gospodin i ukaza se Šimunu!« (Lk 24,34). Starozavjetni proročki jezik u Novom zavjetu postaje parenetički jezik i nalazimo ga ponajprije u poslanicama. Kao što su u Starom zavjetu proroci pozivali na vjernost zakonu, u Novom zavjetu upućuje se poziv na vjernost krštenju. Pavao tako u Poslanici Rimljanima piše: »Neka dakle ne kraljuje grijeh u vašem smrtnom tijelu da slušate njegove požude [...], nego sebe, od mrtvih oživjele, predajte Bogu i udove svoje dajte Bogu za oružje pravednosti« (Rim 6,12-13). Krštenjem se ulazi u jedan novi život koji više nije pod vlašću grijeha, stoga se parenetičkim jezikom podsjeća krštenike na njihovo novo stanje.⁵⁴

Ipak, treba znati da parenetički jezik nije polazište, nego odredište, nije početak, nego cilj. Između kerigme i pareneze ne može ne postojati udaljenost jer nije riječ o dvama polovima između kojih mora postojati proces preobrazanja osobe. »Kerigma je u sebi i po sebi jasna i nedvosmislena formulacija, ali njezin je rizik u zaboravljanju da se radi o sjemenu, polazištu.«⁵⁵ Kad bismo u Novom zavjetu imali samo kerigmatske formulacije i poticajni, odnosno opominjući govor, što bi nedostajalo? Usvajanje! Postoji međutim u Novom zavjetu još jedan jezik koji se pojavljuje kao nasljednik starozavjetnog mudrosnog govora, a zove se poučni i nalazimo ga ponajprije u evanđeljima. Evanđelja nam detaljno opisuju Isusa kao učitelja koji je strpljiv sa svojim učenicima, brine o njihovu usvajanju poruke i rastu u vjeri, otvoren je za njihova pitanja i provjerava ono što su razumjeli. Markovo evanđelje tako piše: »I zgrnu se k njemu silan svijet [...]. Poučavao ih je u prisposodobama mnogočemu« (Mk 4,1-2). Svrha poučnog govora je polagano usvajanje kerigme i rješavanje poteškoća koje se susreću na tom putu. Između kerigme i novog života mora postojati vrijeme interiorizacije i personalizacije, tj. vrijeme usvajanja mudrosti koje se postiže poučnim govorom.⁵⁶

Kako, dakle, govoriti o otajstvima vjere »Telemahovoj generaciji« kojoj nedostaje očinska dimenzija uvođenja u vjeru? Možda je najvažniji doprinos katehezâ o Deset zapovijedi iskustvo da se suvremenom čovjeku, osobito mladom, ne može govoriti na apodiktički ili parenetični način koristeći se mnogim imperativima, nego na poučni način, koji je karakterističan za mudrosnu literaturu koja teži »progresivnom usvajanju, dubokom i prodornom razumi-

⁵⁴ O trima jezicima Svetog pisma Starog zavjeta i Novog zavjeta vidi u: Fabio ROSINI, *L'arte della parola al servizio della parola*, 69-70; Roberto PASOLINI, *Il linguaggio didascalico-sapienziale dei Dieci Comandamenti*, 145.

⁵⁵ Usp. Fabio ROSINI, *L'arte della parola al servizio della parola*, 70

⁵⁶ Usp. Roberto PASOLINI, *Il linguaggio didascalico-sapienziale dei Dieci Comandamenti*, 146.

jevanju stvarnosti, te dovodi do toga da se 'zna činiti', 'umije živjeti', od kuda proizlaze moralne vrijednosti«⁵⁷.

Zaključak

Započeli smo ovo promišljanje pogledom usmjerenim prema novoj generaciji mladih s kojom se Crkva susreće svjesni kako nije riječ samo o jednoj od tema kojima se treba posvetiti nego o možda i najvažnijoj temi jer se tiče budućnosti Crkve. Mogućnosti koje nikada u povijesti nisu bile dostupne stavljaju novu generaciju u jedinstven položaj i otvaraju neslućene potencijale, ali skrivaju i neke opasnosti kao što su rašireno slabljenje žudnji i apatija, koje su prisutne kod mladih koji se sve više osjećaju usamljeno. Naime, mladi čovjek danas može lako zadovoljiti svoje neposredne potrebe i na taj način kratkoročno stvoriti dojam ispunjenosti i zadovoljstva, ali se tako onemogućuje razvijanje istinskih žudnji koje mogu doći do izražaja samo ako se ograniči neposredni konzumerizam, koji počiva na vjeri u spasonosnu moć stvari i koji vodi u hirovitost, robovanje užitku i smrt. Mladi danas vape za nekime tko će im vlastitim životom pokazati kako se u ovom životu užitak može ograničiti i usmjeriti tako da on ne završi u zarobljenosti i smrti, a to znači da su u potrebi za nekime tko će im otkriti smisao zakona koji nije amputacija slobode već garancija rađanja i ostvarivanja pravih želja.

U tom kontekstu u kojem su mladi u potrazi za nekime tko će im predati upute za uporabu slobode, ali i kada su rađanje i postajanje kršćanima dvije različite stvarnosti, mjesta u Crkvi gdje se mlade na sustavan i stupnjeviti način uvodi u vjeru postaju uistinu dragocjena i tražena. Jedno takvo mjesto su i kateheze o Deset zapovijedi i formacija koja prati sedam znakova u Ivanovu evanđelju. Premda se na prvi pogleda može učiniti kako su kateheze o Deset zapovijedi još jedan poziv na promjenu života, najvažniji proces na kojem one počivaju je aktiviranje pedagogije zakona koji čovjeka dovodi do dvostrukog iskustva, o vlastitom siromaštvu i vlastitoj potrebi za milošću. Kateheze zapravo dovode onoga tko ih sluša do želje za novim životom, koja je početak Božjeg djelovanja u čovjeku i sjeme života u vjeri, nadi i ljubavi. Upravo se na tu probuđenu želju nadovezuje trogodišnja formacija koja prati mistagogiju Ivanova evanđelja i koja teži jednom početnom uvođenju u otajstva kršćanskog života i zrelijem sudjelovanju u životu vlastite župne zajednice.

⁵⁷ Maurice GILBERT, Sapienza, u: *Nuovo Dizionario di Teologia Biblica*, Cinisello Balsamo, 1988., 1428.

U završnom dijelu analizirali smo tri čimbenika uspjeha kateheza o Deset zapovijedi sa željom da i drugi načini evangelizacije u njima pronađu izvor nadahnuća. Suvremeni čovjek, osobito mladi, traži prikladno ozračje i trajnu izgradnju koja integrira sve dimenzije osobe u progresivno iskustvo formacije u vjeri. Prikladno ozračje za formaciju može stvoriti samo zdrava ekleziologija koja osnažuje dostojanstvo ministerijalnog svećeništva općenito, a posebno službe poučavanja u vjeri, koja mu neodvojivo pripada, ali koja je istodobno slobodna od svakog oblika klerikalizma i potiče plodnu suradnju svećenika i laika u umijeću praćenja onih koji su im zajednički povjereni. Kateheze o Deset zapovijedi pokazuju kako se u novoj etapi evangelizacije posebna pažnja treba posvetiti novom načinu govora o vjeri koji veći naglasak treba staviti na ono što je lijepo nego na ono što je ispravno i koji nije toliko zaokupljen izravnim rezultatima koliko interiorizacijom i personalizacijom kerigme.

Summary

THE LAW OF SINAI AND THE CHURCH THAT PROCLAIMS. AN OVERVIEW OF CATECHESSES ON THE TEN COMMANDMENTS

Jakov RAĐA

Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb
Vlaška 38, p.p. 432, HR – 10 001 Zagreb
jrada@kbf.hr

Starting from an analysis of the state of awareness of contemporary youth and their need for orientational points, as well as the call of Pope Francis to the whole people of God to proclaim the Gospel (see EG 111-121), the aim of this article is to analyse the phenomenon of catechesis on the Ten Commandments that has been attracting, over the years, a significant number of young people and adults in many dioceses on the European continent. The article wishes to find the answer to how these catecheses on the Ten Commandments emerged. Which contents are being transmitted by them? What is their purpose and goal? Why have catecheses on the Ten Commandments been successful in transmitting faith to the contemporary human being?

Keywords: *anthropological crisis, complexity of Telemachus, Ten Commandments, Fabio Rosini.*